

Fiyatların ekonomik becerikliliği (“*efficiency*”) sağlayacak değerler emek kuramından sapmasına neden olan toplumsal güç ilişkileri, değerler oluşumu için kaçınılmazdır.

Önceki bölüm» [Fiyatlar ve değerler emek kuramı](#)

Toplumsal güç ilişkileri

İktisadi ilişkiler, katkıyla orantılı armağanlandırmaya dayanır; ceza, olası armağandan mahrum kalmak biçimindedir. Toplumsal güç ilişkileriye doğal olmayan cezaya ve iktisadi olmayan armağanlandırmaya dayalı olarak kurulur.

İstenmeyen doğal sonuçlar ortaya çıktığında ya talihsizliğe ya da hataya yorulur; ceza, yapılanın doğal olmayan sonucudur. Üç tür cezadan söz edilebilir; ahlaki ceza, toplumsal ceza, zorlama ceza. Ahlaki ceza, yapılan topluluğun üyelerinin bilinç ve isteklerinden bağımsız tepkisidir. Küçük yaşta çocuğa tecavüz eden biri, kimse tarafından hoş karşılanmaz, hukuki cezaya çaptırılmasa bile ağır bir yaptırımla karşılaşır. Toplumsal ceza, hukuk düzeni içinde karar verilmiş yaptırımlardır. Birini öldüren doğal olarak bir sonuçla karşılaşmaz; ancak hukuk düzeni içinde konulmuş toplumsal kurallar gereğince cezalandırılır. Zorlama cezalar ise ne ahlakidir ne de toplumsaldır.¹ Gücü yettiği için başka birine zor uygulayan, vermesi gereken bir şeyi vermeyen, bir şeyi zorla alan, herhangi bir eylemi ya da etkinliği zorla engelleyen birinin iktisadi, ahlaki ya da toplumsal bir gerekçe olmadan yaptıkları ya da yaptırdıkları zorlama cezalarıdır.

Toplumsal güç ilişkilerinde cezanın uygulanma gerekliliği değil, uygulanmama olasılığı belirleyicidir. Örneğin işyerindeki üstü firmada çalışan birinin bir açığını yakaladı; yaptığı işteki bir yanlışlığı ya da duyulması halinde şu ya da bu biçimde cezalandırılacağını düşündüğü bir etkinlik ya da özelliğini fark etti. Bu durumda açık vermiş çalışanın üstü, ya öğrendiğinin gereğini yapabilir ya da açığı örtbas edebilir. Örtbas ederse güvenebileceği bir adamı olmuş olur. Böylece başlayıp örgülenen giz-güven ilişkileri iktisadi ussallığın dışında davranışa yol açar. Giz-güven ilişkileri, üyelerinin birbirlerinin bilgisi dahilinde başkalarından sakladıkları utanç verici şeyleri yaptıkları ya da doğrudan suç işledikleri özel

bir örgütlenme biçimi olarak da ortaya çıkar.

Bağımlılıklar, iktisadi ussallığı olanaksızlaştırıcı tercihlere karşılık gelirler. Leksiografik tercihlerle (*Lexicographic preferences*) temsil edilebilecek bu tür tercihler, iktisaden açıklanamayacak davranışlara yol açar. Ussal davranış yerine kestirme akıl yürütmeler de hem insan davranışı hem topluluk davranışı bakımından iktisaden çarpık sonuçlar verir. İktisadi getirisine ve götürüsüne bakmadan sevgi, yakınlık, uzaklık, nefret ya da benzeri duygularla başkalarını değerlendirme de, iktisadi ussallığa aykırı davranışlara neden olur.² Güvenlik arzusuyla oluşan aynı etnitiseden ya da cinsiyetten olma, ırkdaşlık, ulusdaşlık, akrabalık, hemşerilik, mekteplilik gibi psikolojik etmenler, şantaj, tehdit, duygu sömürüsü, manipülasyonlarla birlikte bağımlılık, kestirme akıl yürütme ve benzeri diğer ussallığa aykırı davranış etmenlerinin de kullanıldığı toplumsal güç ilişkileri, fiyatların beceriklilik değerlerinden iktisaden açıklanamayacak biçimde sapmasını sağlar.

Burjuvazi

Önceki bölümde fiyatların değerini emek kuramından ekonomik ussallık içinde nasıl saptığını anlattım. Ancak uzun dönemde değerini emek kuramına doğru bir eğilim vardır. İktisadi açıklaması bulunan piyasa gücü, zamanla aşınır. Firmaya özel normalin altında maliyetler, başka firmalar tarafından da sağlanmaya başlanır ve zamanla rekabet oluşur. Üretimi özel teknik bilgi gerektiren ürünler, zamanla standart mal haline gelir. Tekelci piyasalar, rekabetçi piyasa olmaya eğilimlidir. Kâr oranlarının sıfıra yönelme eğilimi, rekabetçi piyasalarda oluşan fiyatların değerini emek kuramına uygun değerlere yakınsamasına neden olur.

Çalışmanın ürünüyle ödüllendirilmesininse sorunlu olduğu düşünülür. Çalışanların o an yaşamlarına yetecek ürünleri üretmek için gerekli en az emeği sarf etme eğiliminde olduğu gözlenir. Üretim miktarındaki düşüş, miktar arttıkça birim maliyetin düşmesini sağlayan ölçeğe göre artan getiri ve dışsallıklar gibi koşullar sayesinde elde edilmiş üretkenlik artışlarının yitirilmesine yol açar. Tasarruflardaki düşüş, gelişimin yavaşlamasına değil,

durgunlaşmaya hatta önceki birikimlerin tüketilmesi sonucu gerilemeye neden olur. Hüsrarla sonuçlanan ütopyik sosyalist denemeler başta olmak üzere, bu konuda geniş bir tecrübe birikimimiz bulunuyor.

Maddi zenginlikteki artış, en beceriklice değerlerin emek kuramına uygun ekonomik ilişkilerle sağlansa da fiilen ancak toplumsal güç ilişkileriyle olanaklı hale gelir. Karikatürize edersem maddi zenginliğin artışına, -çalışıp emeğinin karşılığını isteyen- saf çalışanlarla -yalnızca toplumsal güç ilişkileri sayesinde konum ve gelir elde eden- saf burjuvaları³

bir araya getiren üretim eşlik eder. Ne tamamen saf çalışan ne de tamamen saf burjuva bulunmadığından ve üretimde bulunanlar zaman içinde çalışıcılık ile burjuvalık arasında gidip geldiklerinden çalışıcılık ile burjuvalık arasındaki ayırım net değildir. Yine de gri alandakiler bulunmakla birlikte uçlara yakın olanları ayırt etmek ve yerinde bir sınıflandırmayla güvenilebilecek istatistikleri üretmek olanaklıdır.

İrili ufaklı her türlü toplu üretimde, azla yetinmesine karşın işinin hakkını veren ve yerinde sayan çalışkan çalışıcınların yanı sıra fiilen ne işe yaradığı belirsiz olmasına karşın başarılı gözükten ve yükselen “işini bilir” çalışıcılara rastlanır. Değer, sermayeci ilişkilerde üretken çalışıcınlarla dinamik öge işini bilenlerin biraradallığında ortaya çıkar.

Sonraki bölüm» [Sermayenin değer köprüsündeki emek ve kudret keçileri](#)

Notlar

1. Ahlaki olmaması, ahlaka aykırı olması anlamına gelmez. Toplumsal olmaması, toplumsal kurallara aykırılığı gerektirmez. Ne ahlaki ne de toplumsal olan eylem, ahlaki ve toplumsal kuralları kullanabilir.
2. Ussal bağımlılık (*rational addiction*), lobiciliğin siyasal iktisadı (*political economy of lobbying*), sınırlı ussallık (*bounded rationality*) ve benzeri başlıklar altında iktisadi ussallık dışı davranışı iktisadi çözümlemenin konusu yapan çalışımalar da vardır. Bu tür çalışımalar, ampirik çalışımalardan kendi kuramsal temellerini bölümsel olarak

oluştururken genel iktisadi kuramlarla çözümsel bağı güçsüz kalıyor.

3. Avrupa'nın kentleşen kalelerinde feodal egemenlere karşı örgütlenen burjuvalar, toplumsal güç ilişkileriyle güç ve gelir elde edenlerin özel bir türüdür. Bu burjuvalar, sermayeyi geliştirip varolan egemenlerin yanı sıra güç kazandılar. Burjuvaziden çıkan ve burjuvaziye dayanan sermayedarlarla karşı karşıya gelen eskiden kalma egemenler ya burjuvazileşip sermayedarlaştılar ya da egemenliklerini tamamen yitirdiler. 19. yüzyıl Avrupa'sından bakışla burjuvazi çözümlenmesi yapmak artık yetersiz kalıyor. Örneğin 19. yüzyılın ortalarından sonra Osmanlı İmparatorluğu denilen padişahlık Türkiyesindeki devşirmeler de benzer nitelikler taşır. Fetret döneminden yeniden birlik sağlanarak çıkılmasında devşirmelerin belirleyici olduğunu söylemek abartı olmaz. Rusya'da SSCB döneminde, yeni bir burjuvazi oluştu. Burjuvalığı ortadan kaldırmayı hedefleyen kültür devrimini yapan Çin'de Mao'un ölümünden sonra 21. yüzyıl başındaki hızlı büyümeyi olanaklı kılan yeni bir burjuvazi yetişti.